

סבא אברהם

הקדמה:

בחלק הזה של עבודת השורשים נעזרתי באתר המורשת שסבא אברהם הקים והוא מנהל אותו כבר מספר שנים וכן על ראיונות שעשיתי איתו. אתר המורשת התחיל כאתר של המשפחה והקהילה והתפתח לאתר של יהודי מרוקו והוא מכיל עשרות מאמרים

רקע:

סבא אברהם נולד בשנת 1947 בלעיון שבמרוקו ועלה לארץ בשנת 1956. לפני שנספר על הילדות וחיי הקהילה בלעיון, נספר על השורשים היותר רחוקים של יהודי הקהילה ממנה הגיע סבא. סבא הוא מהקהילה של יוצאי דָּבְדוֹ שהיא עיירה בצפון מרוקו. למרוקו הגיעה הקהילה של סבא מסיביליה שבספרד, ממנה הם גורשו בגזרות קנ"א (1391) מאה שנים לפני גירוש ספרד. לספרד הם הגיעו ככל הנראה אחרי גירוש רומא שהתרחש אחרי מרד בר כוכבא לפני כ- 2000 שנה. כשהגיעו למרוקו הם חיפשו מקום מרוחק ממקומות ישוב, בתקווה שיהיו במקום פחות פרעות וכך הם הגיעו לעיירה דָּבְדוֹ. עד היום המעיין שנובע במרכז העיירה נקרא בשם "עין א-שיביליה" (מעין סיביליה).

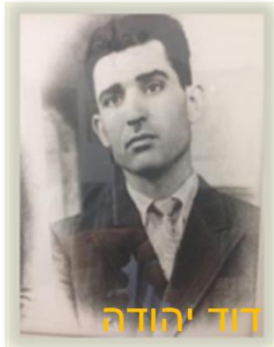

על העיירה דָּבְדוֹ :

דבדו נקראת גם עיר הכהנים משום שרוב משפחות היהודים היו כהנים שהיו כ-45% מהיהודים. למעשה 90% ויותר של יהודי דבדו נשאו אחד מארבע שמות משפחה: כהן (כ-45%), בן חמו (כ-25%), מרציאנו (כ-12%), בן שושן (כ-8%). מכיוון ש-90% מהיהודים נשאו אחד מארבע שמות משפחה, שם המשפחה כבר לא היה יעיל לצורך זיהוי ולכן כל אחת מארבע הקבוצות חולקה ל"חמולות" וכל "חמולה" קיבלה כינוי.

הכינוי שהתווסף יכול היה להיות המקצוע של אבי המשפחה, מאפיין ייחודי, ליקוי גופני ועוד. וכך אברהם כהן יכול היה להיות אברהם דיעקוש (ממשפחת העקשן) או מדאר למגרוד (הצולע), מדאר אנפאח (הנפח) וכו'.

הכינוי של המשפחה של סבא היה דאר עוואז' ארגבא (משפחת עקומי הצוואר) וזה מפני שבמשפחה שלו היו אנשים גבוהים שנטו ללכת עם צוואר מוטה הצידה כפי שניתן לראות בתמונה המצורפת של דוד של סבא.

בשנת 1912 מרוקו עברה לשלטון חסות של צרפת ולכן מרוקו הייתה קצת יותר בטוחה ליהודים. בתקופה הזאת יהודי דבדו התחילו לנדוד לישובים שבהם הפרנסה יותר טובה מאשר בדבדו והם הגיעו לישובים כמו אוג'דה, לעיון, תאורירת, ברגן... יהודי דבדו המשיכו להיקרא דבדוויין (אנשי דבדו) גם עשרות שנים אחרי שעזבו את דבדו.

על השם כהן סקלי :

שם המשפחה של כל הכהנים של דבדו היה כהן סקלי. התוספת של השם סקלי היתה מכיוון שהם ייחסו את עצמם לכהנים טהורים שהם מזרע צדוק הכהן, שהיה הכהן במקדש בגבעון שפעל עוד לפני בית המקדש הראשון. לשם סקלי יש שני הסברים, הראשון קושר את הכינוי לגימטריה שלו (200) שמתאימה למילה "צדוק" ולפי ההסבר השני בימי הביניים הייתה בסביליה שבספרד, תעשייה לעיבוד של חוטי זהב, והיהודים קראו לחוט המעובד סקלי סביליאני. לפי ההסבר הזה כהן סקלי הוא כהן יקר וטהור כמו חוט הזהב המבריק ביופיו וזוהרו.

תקופת הילדות:

1. על הלימודים ב"חדר" ובבית הספר

על הלימודים ב"חדר" ובבית הספר הצרפתי סבא מספר שהם היו קמים מוקדם בבוקר, ומתחילים בקריאה של פרשת השבוע ב"חדר", משם המשיכו לבית הספר הצרפתי שבו למדו הילדים של היהודים והילדים של הצרפתים, בית הספר התחיל בשעה-8:00. הם למדו שם עד שעה 12:00 ואז יצאו להפסקה עד שעה 2:00. אבל בהפסקה במקום לשחק הם היו מגיעים הביתה, אוכלים משהו מהר ומייד הולכים לחדר שם למדו עברית ולימודי קודש. בשעה 2:00 היו חוזרים לבית הספר הצרפתי והמשיכו את הלימודים עד שעה ארבע או חמש בערך. בחמש היו חוזרים ביתה אוכלים משהו ומיד הולכים ל"חדר". סבא היה אז

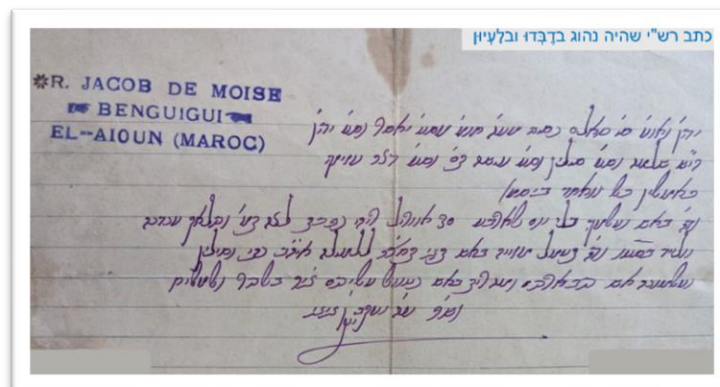
בגיל שבין 5 עד 8. הוא זוכר שפעם אחת אפילו היו בבית של הרב כשהשיעור התקיים אצלו ומכיון שהשעה הייתה מאוחרת כבר פרשו להם שמיכות על הרצפה והם נשארו לישון אצל הרב. עוד דבר יפה שסבא סיפר זה שהוא זוכר את השיר הראשון שהוא שר בעברית שאותו למד ב"חדר" בשיעור עברית והשיר שאיתו הרדים אותי ואת הנכדים האחרים שלו נשמע כך:

אני הולכת לשדה
ילדים טובים, ילדים טובים.
אני הולכת לשדה
ילדים טובים, יפהפיים.

מה תעשי בשדה
ילדה טובה, ילדה טובה.
מה תעשי בשדה
ילדה טובה, יפהפייה.

לקטוף פרחים
ילדים טובים, ילדים טובים.
לקטוף פרחים
ילדים טובים, יפהפיים.

אגב, כשהם הגיעו לארץ, סבא היה מופתע שילדי הכיתה התקשו בקריאה של עברית בשעה שהוא וילדים אחרים שעלו איתו לארץ קראו שוטף גם עברת וגם כתב רש"י וכשהתחילו ללמוד אנגלית הם קראו שוטף.
ילדי ביה"ס היו מקבלים מתנות בחג הקריסמס מ"סנטה קלאוס" שאצלם קראו לו "Papa Noel" ביחד עם הילדים הצרפתים והיהודים לא עשו ענין מזה שהחג הוא חג נוצרי.
סבא עדיין זוכר את המתנות שהוא קיבל בקריסמס.

2. על העונשים ב"חדר" ובבית הספר

סבא שלי זוכר שהיו עונשים קשים יותר ועונשים קלים יותר. העונש הקל יותר שהיה נהוג גם בחדר וגם בבית הספר הצרפתי, היה שהתלמיד הנענש היה מושיט את כף ידו כשקצות האצבעות אסופות יחד ומופנות למעלה ואז המורה או הרב היו מכים עליהן עם סרגל. עונש קשה יותר שהיה נהוג בחדר נקרא "תִּחְמִילָא". התלמיד הנענש היה שוכב על הרצפה על הגב כשהוא יחף וכפות הרגלים שלו למעלה והרב היה מכה בהן. סבא שלי זוכר, שיום אחד ב"הפסקת הצהרים" הוא הלך לחנות של אבא שלו שאנחנו קוראים לו סבא יוסף וביקש ממנו מטבע של דורו, (השקל שהיה פעם במרוקו). סבא יוסף נתן לו שני דורו אבל ביקש ממנו לא ללכת לבריקה (La Picin). הוא לקח את שני הדורו והלך ישר לבריקה עם עוד כמה חברים. (הבריקה הייתה פתוחה ליהודים בימי שני ורביעי וביתר הימים למוסלמים ולנוצרים).

איכשהו זה נודע לרבי והוא בא עם משאית לבריקה והוציא אותם מהמים ולקח אותם ל"חדר" והתחיל בעונש ה."תחמילא" סבא חיכה לתור שלו כשפתאום הוא ראה את אימא שלו סבתא זהרה עומדת בפתח של ה"חדר" כשהיא מתנשפת מהדרך הארוכה. היא הצביעה על סבא שלי ואמרה לרבי "בילד הזה אתה לא נוגע".

סבא שלי עד היום לא יודע איך היא הגיעה לשם ואיך נודע לה שהוא שם. בבית הספר הצרפתי הם כתבו עם קולמוס אותו היו טובלים בקסת של דיו שהייתה לכל שולחן. באחד הימים המורה מאדאם לֶה פֶּרְנֶס גילתה כתם של דיו במחברת שלו. העונש שהיא נתנה לו היה שבהפסקה היא הצמידה את המחברת עם סיכת ביטחון לגב שלו כשהמחברת פתוחה בדף עם הכתם וכל הילדים הלכו אחריו כשהם לועגים לו תוך כדי שהם שרים בקול שיר בחרוזים שהמילים שלו היו "מחברת על הגב" ועוד שורה שמתחרזת עם זה שאותה הוא לא זכר. הוא זוכר את עצמו בוכה ובוכה. העונש נפסק רק אחרי שאחותו שלמדה בכיתה גבוהה יותר ביקשה מהמורה להפסיק את העונש.

סבא סיפר לי גם על טקס שהיה נהוג בבית הספר התיכון שבו הוא למד בארץ. בשנת 1962 הוא התחיל ללמוד בבית הספר לקציני ים בעכו שבימים ההם נחשב לבית ספר טוב ויוקרתי. תלמידי כיתה ט' עד יב' נקראו אליפים, בטיחים, גמילים ודליתים. בבית הספר הייתה מסורת של הרבה שנים של "טקס קרחות". האליפים ישנו כ- 35-40 בחדר, הבטיחים כ-16 בחדר, הגמילים שישה בחדר והדליתים ארבעה בחדר. באחד הלילות הראשונים של האליפים בביה"ס, הגמילים היו מעירים בצווחות את האליפים ומעמידים אותם בטור ארוך מאד ואז מובילים אותם סביב ביה"ס כשכל אחד מכוסה בסדין, בעמידת חמור אחד אחרי השני.

תוך כדי היו זורקים סביבם חזיזים וקוראים לעברם בקריאות גנאי ואז מובילים אותם לחוף הים.

בחוף הים כל גמיל היה לוקח שניים שלושה אליפים ועושה להם קרחת, אבל זאת לא היתה קרחת מלאה. הגמיל היה מצויר עם השיער של האליף מה שהוא רצה. לסבא שלי עשו תספורת בן גוריון.

האליפים היו צריכים ללכת עם "התספורת" שלושה ימים ורק אז הם יכלו ללכת לספר בשביל להשלים את הקרחת.

לסבא היה חשוב מאד להגיד שהעונשים בחדר ובביה"ס במרוקו והטקס בבית הספר בעכו

נראים קשים ומשפילים, אבל בתקופה ההיא זה היה מקובל בארצות כמו צרפת ואנגליה. "היינו ילדים שובבים ועליזים, העונשים לא השאירו אותנו עם טראומות ואם כבר ההיפך הוא הנכון, במידה רבה העונשים מחשלים". (מילים של סבא).

החיים במרוקו :

1. על הפרעות

ליהודים שעלו ממרוקו מאז קום המדינה יש זיכרונות טובים ממרוקו, כי בתקופה שלהם מרוקו הייתה בטוחה יחסית ליהודים, אבל זה לא תמיד היה כך. לפי מה שמסופר באתר המורשת היהודים במרוקו סבלו הרבה מפרעות והשפלות וברוב הערים הם היו צריכים לגור בשכונות מיוחדות שנקראו "מלאח" שבו הם חיו בצפיפות גדולה. הסיבה שבגללה ריכזו את היהודים ב"מלאח" היתה כביכול בשביל שיהיה קל יותר להגן עליהם, אבל בפועל זה הקל על הפורעים. מרוקו הייתה אחת הארצות שבה היו הכי הרבה פרעות ביהודים.

בשנת 1912 מרוקו עברה לשלטון של הצרפתים והיהודים הרגישו קצת יותר בטוחים, אבל עדיין היו פרעות. הפרעות האחרונות בהיסטוריה של הפרעות ביהודים ברחבי העולם היו פרעות אוג'דה וג'ראדה בשנת 1948, שבהם נרצחו באכזריות 41 יהודים. הפרעות פרצו אך ורק על רקע הפעילות הציונית של קהילת יהודי אוג'דה, להברחת יהודים צעירים את הגבול לאלג'יריה, כדי שיוכלו לעזור בהגנה על הארץ.

עשרים ושישה מהנרצחים היו מבני משפחת כהן סקלי. סבא אברהם היה אחד מאלה שפעלו להקמת אנדרטה לזכר הקורבנות ושבועיים לפני מלחמת אוקטובר, נחנכה בעיר שדרות כיכר עם אנדרטה מרהיבה.

בנוסף לקורבנות של משפחת הכהן סקלי בפרעות אוג'דה וג'ראדה, שני אחים של סבתא של סבא אברהם, משה כהן סקלי ויצחק כהן סקלי נרצחו בשנת 1922 בעיירה אוטט שהם היו בה בענייני מסחר.

לסבא היה חשוב גם לספר על הקשר שבין החללים בפרעות לחללים שנפלו בהגנה על הארץ.

בבית הקברות שבהר הרצל יש חלקה שבה ארבעה קברים צמודים שהם של חיילים מבני המשפחה של סקלי ובחלקה אחרת בחמש שורות סמוכות קבורים חמישה. באתר המורשת שסבא הקים יש דף שנקרא "נפלו על מזבח הארץ" שבו הוא מספר על עשרים ושישה חללים מבני המשפחה שרובם קשורים לקורבנות של המשפחה בפרעות במרוקו.

2. קצת על המשפחה והקהילה :

אחרי שעזב את דבדו בשנת 1912 סבא רבא של המשפחה הגיע לעיירה לעיון שבה הוא התחתן עם סבתא רבתא זהרה. לסבא היו 12 אחים ואחיות שחלקם עברו לעיר אוג'דה לאחר שהתחתנו.

לעיון היתה עיירה קטנה שבה חיו כ-300 יהודים, שרובם הגיעו אליה מדבדו. בתקופה שבה סבא ומשפחתו גרו בלעיון היחסים בין היהודים למוסלמים היו בדרך כלל טובים. למרות שלעיון הייתה ישוב קטן היו בה בריכה ואיצטדיון שבימים ההם לא היו גם בערים גדולות.

הבתים היו בדרך כלל עם חצר פנימית שביבה היו החדרים ולא היו להם אמבטיות בבתים. הנשים היו מכבסות את הכביסה בנהר שעבר בלעיון ואת הלחם היו אופים במאפיה. בגדים חדשים היו קונים בעיקר לפני ראש השנה ופסח.

ביום כיפור הילדים היו מקבלים חבוש שבו נעוצים נעצי ציפורן, בסוכות הילדים לא היו מכינים שרשרות לסוכה אלא מעין סלים קטנטנים שאותם היו מכינים מעלים של לולב. בחנוכה אכלו ספינג'.

בפורים הילדים היו עוברים בין הבתים של היהודים כדי לקבל דמי פורים ולא היו תחפושות. הניקיונות לפסח היו מאד מאד דקדקנים והם התחילו מיד אחרי פורים.

לקראת החג בעל המאפייה היה משכיר את המאפיה ליהודים שהיו מכשירים אותה כדי

שיוכלו לאפות בה את המצות. האפייה של המצות הייתה משותפת והיא נעשתה בתורנות של נשות העיירה. המצות במרוקו לא דומות בכלל למצות של ישראל והן נקראו רג'יפה. חג המימונה היה חג צנוע ובלי ריקודים ומנגלים. הילדים היו עוברים בין בתי היהודים ומקבלים מהם אגוזים, שקדים וממתקים. המאכל הסמלי של המימונה היה מפלטות שאצל סבא קראו להן מִזְ'אוּז'

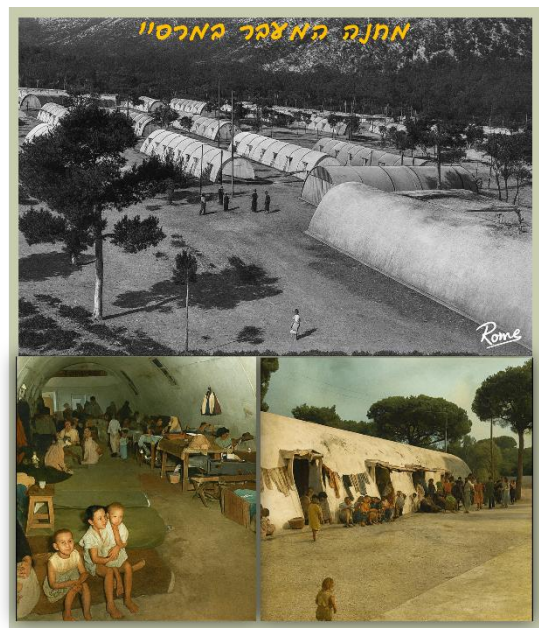
סבא זוכר שכשהיה עדיין ילד (בארץ), הוא רצה ללכת למכולת כדי לקנות לחם

וסבתא רבתא לא הרשתה לו וכשהוא לא הבין למה ואמר לה שמותר לאכול חמץ ביום המימונה, היא הסבירה לו ש"אצלנו לא נוהגים לאכול לחם ביום המימונה" וכשהוא התעקש ושאל "אבל למה?" היא השיבה לו "כדי שלא יראה חלילה שאנחנו מגרשים את החג". הוא סיפר לי שרק שנים אחר כך כשראה את ההתנפלות על דוכני הפלאפל והפיתות הוא הבין

את האצילות שיש במנהג הזה. העלייה לארץ :

לקראת קבלת העצמאות של מרוקו, היהודים חששו להישאר במרוקו והתחיל גל של עלייה לארץ, מרוקו רצתה מאד שהיהודים גם בגלל שהם תרמו מאד לכלכלה של הארץ וגם כי הם התנגדו לכל מה שקשור לישראל ולכן היא סגרה את שערי העלייה. רוב המשפחה של סבא אברהם הספיקו לצאת לפני שהעלייה נסגרה. המוסלמים שידעו שאח של סבא אברהם היה בישראל מספר שנים חיפשו אותו כדי לנקום בו, אבל אחד מהם שהיה ביחסים קרובים עם סבתא רבתא סיפר לה את זה והיא מיד שלחה אותו ושתיים מהאחיות של סבא לאוג'דה כדי להסתיר אותם מפניהם. באחד הלילות כל המשפחה נסעה לאוג'דה כדי להיפרד מהמשפחה ולהמשיך משם למחנה המעבר בקזבלנקה. במחנה בקזבלנקה הם גרו עם הרבה משפחות אחרות בצריף ארוך מאד וכעבור מספר חודשים הם הפליגו באונייה Azemour למחנה המעבר לעולים במרסיי המחנה נקרא Camp D'arenas. במרסיי הם גרו במבנים קשתיים ארוכים עם הרבה משפחות בכל צריף ובלי שום פרטיות, לא היו מחיצות בין המשפחות ואפילו ארון קטן לבגדים לא היה להם.

אחרי כחודשיים במרסיי הם הפליגו באונייה "ארצה" לישראל. סבא זוכר את הסוכה שנבנתה על האונייה ואת ההתרגשות הגדולה כשהאונייה "ארצה" החלה להתקרב לארץ והעיר חיפה נגלתה להם. מחיפה הם נשלחו למעברה בצפת שבה שהו לילה אחד ובבוקר בני משפחה שחיכו להם הביאו אותם לעכו. הם הגיעו לעכו בחודש אוקטובר בשנת 1956 כשפרצה מלחמת סיני והם גרו בבית מבודד על שפת הים מחוץ לעיר ביחד עם המשפחה של אחות של סבא. באחד מלילות המלחמה נשמעו רעשי פגזים מכיוון הים וסבא רבא יוסף שרצה לנשום את אוויר הים בארץ ישראל לקח כיסא והלך לכיוון הים והתיישב. סבא אברהם ושני ילדים אחרים מהמשפחה הלכו עם סבא רבא והם צפו בקרב שהיה בין

המשחתת המצרית "איברהים אל אוול" שבאה להפגז את נמל חיפה למשחתת של חיל הים הישראלי אח"י אילת. הם שמעו היטב את קולות הפגזים שהתעופפו וראו את ההבזקים.
למחרת בבוקר נודע שחיל הים השתלט על האונייה המצרית.

שם המשחתת המצרית שונה ל"חיפה" (ק 42) והיא "גויסה" לחיל הים הישראלי. כעבור שנים כשסבא אברהם למד בתיכון בבית הספר לקציני ים בעכו הוא יצא להפלגות אימונים גם על המשחתת ק 38 וגם על אח"י אילת.
אחרי מספר חודשים שהם גרו בעכו הם עברו לגור בירושלים בשכונת מקור חיים. בשנת 1966 הוא התגייס לצה"ל, בשנת 1970 הוא התחיל ללמוד באוניברסיטת בן גוריון, בשנת 1974 הוא התחתן עם סבתא רחל ובשנת 1975 הם הביאו לעולם את אבא שלי יוסף שנקרא על שמו של סבא רבא.

